

**KÜLTÜR VARLIKLARININ İNSANLIĞIN ORTAK MİRASI OLDUĞU GÖRÜŞÜ
(EVRENSELÇİ) İLE KÜLTÜR VARLIKLARININ BİR MİLLETE AİT OLDUĞU
GÖRÜŞÜNÜN (MİLLİYETÇİ) DÜNYA ÜZERİNDEKİ GELİR DAĞILIMI
AÇISINDAN YANSIMALARI**

Yüksel GÖĞEBAKAN

ÖZET

İnsanlık çok farklı kültürler ve medeniyetlerin yaşadığı bir tarihten gelmektedir. Bu farklı yapıların oluşturduğu maddi (heykel, mimari, resim vs.) ve manevi değerler (gelenek, görenek, yaşam biçimi vs.) dünya üzerinde kültürel zenginliğin oluşmasını sağlamıştır. Bu değerler bütün insanlığın zengin kültürel mirası olarak da ayrı bir öneme sahiptir. Bu çalışmada, bizlere kadar gelen kültürel mirasın korunmasına yönelik yaklaşımlar ele alınmaktadır. Bu yaklaşımlar kapsamında da dünya üzerindeki gelir dağılımının kültür varlığı ve kültür mirasına yansımaları incelenmektedir.

Anahtar Sözcükler: Kültür Varlığı, Evrenselci Görüş, Milliyetçi Görüş

**THE REFLECTION OF TWO IDEAS ACCORDING TO THE INCOME DISTRIBUTION IN
THE WORLD; CULTURE EXISTENCE IS THE COMMON HERITAGE OF THE HUMANITY
CULTURE EXISTENCE BELONGS TO A NATION**

ABSTRACT

Humanity has a history in which various cultures and civilization have lived. The physical values (sculpture, architecture, art...etc.) and spiritual values (traditions, customs, life styles...etc.) that these various has formed led way to the cultural variety all around the world. These values are also rich, cultural heritage of the humanity. In this work, the approaches aiming to protect the cultural heritage up to our time are examined. According to these approaches, the income sharing all over the world on the cultural existence and heritage are studied.

Key Words: Cultural Existence, Universal View, Nationalist View

GİRİŞ

Dünya üzerinde geçmişten günümüze, günümüzde de geleceğe toplumların yaşam biçimleri, gelenek-görenekleri, inançları dünyaya algılama biçimleri, sanatları vs. hakkında bizlere bilgi veren ve tüm insanlık için çok önemli bir yere sahip olan kültür varlıkları; tarihin her döneminde yine insanlık tarafından birçok saldırılara maruz kalmıştır. Bazen maddi çıkar için toplumlar arasında el değiştirmiş –birçoğu değerli madenlerden yapılmıştır- bazen de yapılan savaşlarda galibiyetin bir göstergesi olarak yerle bir edilmiştir (Anibal’ın Kartacası’nın Romalılar tarafından işgal edilip, yerle bir edildikten sonra, şehrin baştan sona ters sürülerek, kültürlerine ait hiçbir izin bırakılmaması gibi). Tarihin sayfalarına şöyle bir göz attığımızda, her dönemde birçok benzer tahribatın yaşandığını görmekteyiz. Özellikle savaşlarda taraflar için karşı tarafa ait değerler ne kadar zarar görmüş ise zaferin büyüklüğü de o kadar gösterişli olmuştur (Kültür varlıkları bir milletin manevi açıdan en değerli eserleri olduğu için, zarar görmesi ya da yok olması saldırıya maruz kalan tarafın psikolojik açıdan direncinin kırılmasına ve moral açısından çökmesine neden olmaktadır. Bunun en yakın örneklerini Mezopotamya coğrafyasının kalbi olan Irak’ta görmekteyiz).

Gerek bütün insanlık gerekse bir ulus ya da grup için büyük öneme sahip olan bu kültür varlıkları; sanatsal, tarihi, bilimsel, arkeolojik ya da kültürel açıdan taşıdıkları önemden dolayı diğer nesnelere ayrılmaktadırlar. Hem manevi, hem de maddi açıdan taşıdıkları bu önem, uluslararası alanda yasal ya da yasa dışı yollardan el değiştirilmelerine neden olmaktadır. Bu transferlerden dolayı da uluslararası alanda özellikle iki kavram ön plana çıkmaktadır. Bunlar: Kültür varlıklarına yaklaşım açısından evrenselci ve milliyetçi görüştür.

Uluslararası alanda kültür varlıkları hukuki açıdan bu iki kavramdan biriyle muhatap olmaktadır. Bir ülkenin kendi iç hukukunda kültür varlığı olarak tanımlanan herhangi bir eser başka bir ülke hukuku içerisinde farklı şekilde yorumlanabilmektedir. Bu tür farklılıklar söz konusu olduğunda da var olan eserin yasal ya da yasadışı yollarla ihraç edilip edilmediği tartışma konusu olmaktadır. Bunun sonucunda da ülkelerin kendi milli çıkarları bu varlıkların tanımlanmasında ve eserin iade edilip edilmeyeceği konusunda belirleyici olmaktadır. Bu da beraberinde ülkeler arasında bazı problemlerin yaşanmasına neden olmaktadır. Bütün bunların sonucunda “bir kültür varlığının insanlığın ortak malı mı, yoksa bir millete mi ait olduğu” soruları gündeme gelmektedir.

KÜLTÜR VARLIKLARININ İNSANIN ORTAK MİRASI OLDUĞU GÖRÜŞÜ (EVRENSELÇİ GÖRÜŞ)

Evrenselci görüşe göre; kültür varlıkları insanlığın ortak mirası olup milli yargılardan ve mülkiyet hakkından bağımsız nesnelere dir. Bundan dolayı da devletlerarasında bu varlıkların değişimi yapılabilmeli ve özellikle kaynak ülkede (kültür varlığının üretildiği ülke) yeterli bir şekilde korunamayan eserler, başka ülkelere -daha iyi korunacaksa- getirilebilmelidir. Burada amaç bu varlıkların daha iyi korunmalarını sağlamak olarak belirtilmelidir. Ayrıca tarih boyunca çok önemli olan ve bir o kadar da değer taşıyan bu varlıkları gelecek nesillerin görmesi sağlanmalıdır. Burada gelecek nesillerden kastedilen bütün insanlıktır. Çünkü bu eserler bütün insanlığa ait değerler taşımaktadırlar. Dolayısıyla herkesin bu eserleri görme, inceleme ve yararlanma hakkı vardır. Bundan dolayı da bir millete mal edilemez. -kuşkusuz antik sit alanlarında ya da Afrika’dan getirilen eserlerin Avrupa

kıtası üzerindeki etkisi inkâr edilemez. Ayrıca modern sanatın çekirdeğinde de (Picasso, Braque, Matisse) Afrika sanatının etkileri vardır.

Kültür varlıkları açısından zengin fakat ekonomik açıdan yoksul ülkelerle, kültür varlıkları açısından fakir ekonomik açıdan zengin ülkelerin bu varlıklar üzerinde pay kapma mücadelesi, problemlerin asıl çıkış noktası olarak görülmektedir. Ekonomik açıdan zengin çoğu batılı ülkeler (ABD, Fransa, İngiltere vs.) büyük paralar harcayarak fakir ülkelerin (Etiyopya, Mısır, Bangladeş vs.) ellerindeki kültür varlıklarının transferini sağlamaktadırlar. Bunun sonucu olarak Latin Amerika, Ortadoğu ve Uzakdoğu'dan pek çok kültür varlığı ABD, Batı Avrupa ve Japonya'ya akmaktadır.

Az gelişmiş ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasındaki kültür varlıklarını sahiplenme mücadelesi, eserlerin tanımlanması ve mülkiyet hakkı açısından da belirleyici olmaktadır.

Evrenselci görüşü savunan ülkeler, çoğunlukla “koruma”, “eserin bütünlüğünü” ve geri kalmış üçüncü dünya ülkelerindeki “müzeciliğin yetersizliğini” kendi yaklaşımlarının haklı gerekçeleri olarak görmektedirler. Geri kalmış üçüncü dünya ülkelerinin ekonomilerinin iyi olmayışı -kültür varlıklarını koruyacak finansal kaynağın azlığı- ve müzecilik alanındaki gelişmelerin çok yetersiz oluşu kültür varlıklarının bu ülkelerde sağlıklı bir şekilde korunamamasına sebep olmaktadır. Bundan dolayı da bu ülkelerde bulunmuş ve üretilmiş olan kültür varlıklarının “gelişmiş ülkelerin müzelerinde sergilenmelerinin hiçbir sakıncası yoktur, hatta eserin devamlılığının sağlanması için bir zorunluluktur” gibi bir yaklaşım itibar görmektedir.

Diğer bir hususta, kültür varlıklarının bütünlüğü çok önemli olduğu için, bazı parçalar farklı ülkelere yer alan eserin, bu parçalarının birleştirilmesi gerekmektedir. Çünkü mimari ve anıtsal sanat eserleri kaynak ülkede ihmal edilmekte, çoğu kez de ekonomik sebeplerden dolayı parçalara ayrılıp dış pazara satılmaktadır. Bu tür durumlarda -az gelişmiş ülkelerde koruma imkânı daha az olduğu için- geri kalmış ülkedeki parçasının transferi sağlanmalıdır.

Evrenselci görüşün savunduğu diğer bir hususta kültür varlığının “görünübilirliğidir.” Dünya üzerindeki genel kanı şudur: Bir kültür varlığı ne kadar çok kişi tarafından görülürse o kadar faydalı olmuştur. O zaman gelişmiş ülkelerdeki insanların maddi yapıları daha iyi olduğu için eserleri görme imkânları daha fazla olacaktır. 2002 yılı verilerine baktığımızda dünya turizm hacminin oldukça büyük bir kısmı gelişmiş ülkelere gitmektedir. 714 milyon turist içerisinde Fransa 77, İspanya 51, USA 41, İtalya 40, Çin 36, İngiltere 24, Kanada 20, Meksika 19, Avusturya 19 ve Almanya 17 milyon turist çekmiştir. Bu oranlarda evrenselci görüşün görünübilirlik tezini haklı çıkarmaktadır. (Bunda senelik yaklaşık 470 milyar dolarlık turizm pastasından pay kapma da çok önemli rol oynuyor.)

Evrenselci görüşün savunduğu bir diğer husus da “eser üzerinde yapılacak bilimsel çalışma imkânı”. Çoğu zaman kültür varlığı açısından zengin ülkeler ihracat yasağı koyarak, eserden dünya üzerindeki insanların yararlanma hakkını engellemektedirler. Hâlbuki gelişmiş ülkeler, araştırmaya çok daha fazla kaynak ayırdıkları için, bütün insanlığa ait olan -insanlığın ortak geçmişi hakkında bilgi veren- kültür varlıkları üzerinde daha fazla çalışma yapabilme ve sonuç çıkarma şansına sahip olacaklardır.

Ortak kültür mirası uluslararası alanda kültür varlığı ticaretini yasal kabul etmekte olup, kaynak ülkede çıkan bir eserin ihracatını iyi niyetli bir tavır olarak değerlendirmektedir. Ayrıca “dünya üzerindeki kültür varlıklarının adil dağıtılması gerektiği” gibi sonradan başını çok ağrıtan bir görüşü de ortaya atmaktadır.

Ortak kültür mirası 1954 tarihli silahlı bir çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunması Hakkında La Haye Konvansiyonunda, 1969 tarihli Arkeolojik Mirasın Korunması Hakkındaki Avrupa Konvansiyonunda (Türkiye 16.1.1998 tarihinde imza atmıştır.) 1985 Tarihli Kültür Varlıkları ile İlgili Suçlar Hakkında Avrupa Konvansiyonunda kabul edilmiştir.

Bu Konvansiyonlarda insanlığın Ortak mirası kavramına açıklık getirilerek, kültür varlıklarının, milletine ve sahiplerine bakılmaksızın korunmaları gerektiği görüşü kabul edilmiştir. 1954 Konvansiyonunda; hangi millete ait olursa olsun, kültür varlıklarına karşı vaki olacak tecavüzleri, bütün insanlığın kültür mirasına karşı işlenmiş tecavüz saydığını ve kültür mirasının korunmasının bütün dünya milletleri için önem taşıdığını ve bu mirasın milletler arası ölçüde korunmasının gerektiğini kabul ettiğini açıklamıştır (Özel, 1998: 33).

Ayrıca ortak kültür mirası Dünya Kültür ve Tabiat Mirasını Koruma Hakkında 1972 tarihli UNESCO Konvansiyonunda da kabul edilmiştir. Bu Konvansiyonda kültür ve tabiat mirasına ait herhangi bir unsurunun kaybının veya bozulmasının, bütün dünya milletlerinin yoksulluğu olduğu belirtilmiştir.

KÜLTÜR VARLIKLARININ BİR MİLLETE AİT OLDUĞU GÖRÜŞÜ (MİLLİYETÇİ GÖRÜŞ)

Milliyetçi görüş; kültür varlıklarına milli bir karakter vererek eserin çalınmasını, yasal ya da yasadışı yollarla yurtdışına çıkışını engellemektedir. Bu yönüyle de evrenselci görüşün ortaya koyduğu yaklaşımlara karşı çıkmaktadır. Milliyetçi görüşe göre; Kültür varlığı insanlığın ortak malı ve sergilendiği yer önemli değil, o zaman, kaynak ülkede sergilenmesinin hiçbir sakıncası olmamalıdır. Dolayısıyla eser kendi ülkesinde (kaynak ülke) sergilenmelidir gibi bir görüş ortaya sürmektedir.

Milliyetçi görüş, evrenselci görüşün geri kalmış ülkelerdeki koruma eksikliği problemini ve bu ülkelerin eserleri koruyacak maddi durumlarının olmadığını kabul etmektedir. Ancak, gelişmiş ülkeler kendi kültür varlıklarını korumak için yapacakları masraflı gelişmemiş kaynak ülkeye destek olarak verdikleri takdirde, bu eserlerin korunmasının kaynak ülkede de sağlanabileceğini belirtmektedirler.

Ayrıca milliyetçi görüş kültür varlığının yasadışı yollarla el değiştirmesine zemin hazırladığı için serbest dolaşıma da karşı çıkmaktadır.

Eserin bütünlüğünün korunmasına yönelik evrenselci görüşün ortaya koyduğu yaklaşıma milliyetçi görüş destek vermektedir. Fakat çözüm önerisi evrenselci görüşün tam tersidir. Orijinali geri kalmış ülkede olup da parçası hangi yollarla olursa olsun başka ülkeye götürülmüş olan eserin, dışarıdaki parçası getirilerek bütünlüğü sağlanmalıdır, diyerek eserin iadesini istemektedir.

Bu görüşten yola çıkılarak, kaynak ülkeden götürülen eserlerin alınması için yapılmış bazı eylemler vardır; Meksika'dan Fransa'ya götürülmüş olan 18 sayfalık Aztek el yazması çalınarak milliyetçi görüş gerekçe gösterilerek Meksika'ya getirilmiştir. Fransa Meksika'dan eserlerin iadesini istemiştir. Ama Meksika bu eserlerin kendi milli kültürlerine ait olduklarını gerekçe göstererek iade etmemiştir. Başka bir olayda ise; 1911 yılında bir İtalyan Paris'teki Louvre Müzesinden Mona Lisa tablosunu –kendi milletine ait olduğu gerekçesiyle- çalarak İtalya'ya götürmek istemiştir. Buna benzer birçok olay yaşanmıştır.

Milliyetçi görüş, evrenselci görüşün “dünya üzerinde kültür varlıklarının adil dağılımı” önerisine şiddetle karşı çıkmaktadır. Eğer ortak miras anlamında bu tür bir dağılım olacaksa aynı dağılımın yalnızca kültür

varlıklarıyla sınırlandırılmaması gerektiğini aynı zamanda madenlerde, enerji kaynaklarında ve pazar bulunması alanında da olması gerektiğini savunmaktadır. Dünya üzerindeki milli gelir dağılımındaki adaletsizliğin neden eşit dağıtılmadığını sormaktadır.

MİLLİYETÇİ GÖRÜŞÜ SAVUNAN ÜÇÜNCÜ DÜNYA ÜLKELERİNİN DÜNYA ÜZERİNDEKİ GELİR DAĞILIMINA ELEŞTİREL YAKLAŞIMLARI

Geri kalmış üçüncü dünya ülkeleri -çoğu dünya kültür varlığının kaynak ülkesi, aynı zamanda Batı ülkelerindeki müzeleri dolduran çoğu eserlerin götürüldüğü ülkeler- aslında tarihle bir hesaplaşma içerisine girmektedirler. Gerek kültür varlığı alanında gerekse diğer yeraltı ve yer üstü kaynakları açısından adaletsiz transferin daha sömürgecilik döneminden itibaren başladığını savunmaktadır. Batılı tüccarların Asya ile yaptıkları ticaretten dehşetli para kazandıkları değersiz eşyaları satıp, değerlilerini aldıkları -bunların içerisinde birçoğu kültür varlığı- böylece Batı ile Üçüncü Dünya arasında sürüp giden gayri adil ticaretin başlamış olduğunu (Harrison, 1991: 30) belirtmektedirler.

Dünyada gelişen tarihsel sürece baktığımız zaman, iktisadi açıdan ilerlemiş toplumların beraberinde birçok alanda da ileri gittiklerini görmekteyiz. Hiçbir dönemde siyasi, askeri, ekonomik, felsefi, sanatsal ve bilimsel yapı birbirinden ayrı gelişmemiştir. Hepsi birbirini tamamlayan bir değere sahiptir. (Bilimsel, sanatsal, felsefe vb. birçok alanda Avrupa'da Rönesans'ın doğmasını ve gelişmesini sağlayan en önemli unsurlardan birisi hiç şüphesiz iktisadi yapıyı olumlu yönde etkileyen coğrafi keşiflerdir; yani ekonomidir.) Batılı olmayan toplumların Batılılar tarafından acımasızca sömürülmesinin, Batı Kapitalizminin doğusunda anahtar rolü oynadığı ve bu sömürü düzeni kurulmamış olsaydı, yeryüzünün ilk sanayi toplumlarının Avrupa'da ortaya çıkmasının mümkün olmayacağı (Harrison, 1991: 32) görüşü ortaya sürülmektedir. Üçüncü Dünya Ülkeleri, Batının sanayileşmesinin temelinde kendilerinin sömürülmesinin önemli rolü olduğunu belirtmektedirler. İberik Yarımadasından yola çıkan kâşifler, Orta ve Güney Amerika'da buldukları insanları bir güzel kılıçtan geçirip bu yörelerin demografik yapısını alt üst ettiler (Harrison, 1991: 32). Dünyanın güneyinde kalan birçok ülke bundan nasibini almıştır. Afrikalılar yerlerinden yurtlarından edildi, işgücü eksikliği giderilsin diye gemilere doldurulup Amerika'ya yollandı. Aşyalılar ise Doğu ve Güney Asya ile Karaipler'e taşındı (Harrison, 1991: 32). Yüzyıllar boyu devam eden bu yapı sonucunda Üçüncü Dünya Ülkelerinin ihracat gelirleri düştü, Güney ve Kuzey arasındaki ticaret hadleri devamlı Güneyin aleyhine bir gelişme gösterdi, bu da beraberinde dünya üzerinde adil olmayan bir gelir dağılımının ortaya çıkmasına neden oldu. Bu adaletsiz gelir dağılımı beraberinde adil olmayan bir kültür varlığı transferinin de yaşanmasına olanak sağladı. Yani, gelinen noktada ekonomik bağımlılık beraberinde siyasi bağımlılığı; siyasi bağımlılık sanatsal ve kültürel bağımlılığı getirdi. Zaten dünya üzerindeki siyasi, askeri, iktisadi, bilimsel ve teknolojik alanda oluşan tabloya baktığımızda kültür varlığı dağılımının nasıl bir seyre sahip olduğunu tahmin etmek hiç de zor olmasa gerek. Daha 1996'da dünyanın ayrıcalıklı elitini % 20'lik nüfus dilimi dünya gelirinin % 85'ine el koyuyordu (Başkaya, 2004: 147). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP)'na göre, 3-5 milyar insanın dünya gelirinin sadece % 56'sına sahip olması, dünyanın en zengin 358 insanını servetinin, yeryüzünün en yoksul insanların % 45'inin yıllık gelirinden daha fazla olması (Touzzaint, 1999: 54) gibi çok da adil olmayan bir tablonun oluştuğuna şahit olmaktayız. Kuzey ve Güney arasındaki bu uçurumlar özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında en uç noktaya ulaştı. Üçüncü Dünya Ülkelerinde GSMH artışı 1960-1970 aralığında % 2,5'ten, 1970-1980 aralığında 1,6'ya, 1980-1987 aralığında % 1,3'e geriledi (Başkaya, 2000: 190). Asya dışındaki

üçüncü dünya ülkelerinde (Afrika, Latin Amerika, Ortadoğu) 1980'li yıllarda büyüme hızı, negatif oranlara kadar geriledi. 1980-1988 aralığında Latin Amerika'da kişi başına gelir % 8,4, Kuzey Afrika'da % 11,2, Sahra'nın güneyindeki Kara Afrika'da % 17,4 Batı Asya'da da % 24,3 oranında geriledi (Başkaya, 2000: 190).

Geri kalmış Üçüncü Dünya Ülkeleri gelişmiş ülkelerin dünyadaki doğal kaynakları ve oksijeni bile adil tüketmediğinden şikâyet etmektedirler. Her yıl atmosfere 20 milyon ton karbon gazı karışıyor, bunun % 70'i sanayileşmiş ülkelerde ortaya çıkıyor (Başkaya, 2000: 205). Canlı türlerini radyasyonun olumsuz etkilerinden koruyan toprak ve denizlerin üst katmanlarında yaşamın devamını sağlayan ozon tabakası zayıflamaya devam ediyor. Ozon tabakasının delinmesi ve deliğin büyümesi önemli iklim değişiklikleri, bu arada deri kanseri vakalarında artışa neden olacak tehlikeli bir durum ortaya çıkarıyor. Karbon gazına metan gazı da eklenince atmosferde genel bir ısı artışı ortaya çıktı. 1980-1987 aralığında bazı bölgelerde (Afrika, Hindistan, ABD ve Kanada vb.) kuraklıklara neden oldu. Etiyopya'da orman tahribi Nil'in kaynağını zayıflattı. Nijer, Missisipi, Ganj, Sarırmak ve ötekilerinde su azalıyor. 1980-2000 dönemi, 20 yılda üçüncü dünyadaki ormanlar % 40 oranında azaldı. Fosil yakıtlarının ve orman yangınlarının sonucunda, sera etkisi ve atmosferin ısınması gibi global bir tehlike ortaya çıktı. Fosil yakıtları içerisinde petrol ve türevleri önemli bir yere sahip ve bunun da % 35'i otomotiv sektöründe kullanılmakta olup, dünyadaki yaklaşık 400 milyon otomobilden % 78'i sanayileşmiş ülkelerdedir.

1950-1976 aralığında sadece ABD'de tüketilen maden cevheri, uygarlığın ortaya çıkışından bu yana insanlığın geri kalanının 1976'ya kadar kullandığından daha fazlaydı (Başkaya, 2000: 205). Uzmanların dünya üzerindeki yaşam koşullarının zorluklarını ve gelişmişlik düzeylerinin tespiti ve daha uygar bir şekilde yaşanıp yaşanmadığını belirlemede kullandıkları yöntemlerden bir tanesi de kişi başına düşen enerji tüketimidir. -bir yerde toplumların uygarlık seviyesi bireylerin tükettiği enerjiyle de alâkalıdır- Ortalama bir Kanadalı, ortalama bir Etiyopyalı'dan 436 kat fazla enerji kullanıyor. OECD ülkeleri (yaklaşık nüfusları 750 milyon) kişi başına 6573 kilo petrole eşit enerji tüketirken, çok düşük gelirli ülkelerde yaşayan (Hindistan ve Çin dâhil) insanlar, ortalama 297 kilo petrole eşit enerji tüketebiliyorlardı. (1987) ABD'de kişi başına 10127 kilo kömüre eşit enerji tüketiliyorken bu rakam Hindistan'da 307, Endonezya'da 294, Nijerya'da 192 ve Bangladeş'te de 69'dur (Başkaya, 2000: 208).

Geri kalmış üçüncü dünya ülkeleri dünya üzerinde her alandaki adaletsizliğin kültür varlıklarında da kendini göstermesini hazmedemiyorlar. Birçok alanda geri kalmışlığı kültür varlığı moraliyle -aynı zamanda bu varlıklardan ileride turizm açısından bir kazanç sağlama beklentisi de vardır- ancak atlatabiliyorlarken, zamanla o zenginlikleri de ellerinden gitmektedir. Hemen hemen her alanda 20. yüzyıl içerisinde üçüncü dünya ülkeleriyle OECD ülkeleri arasındaki denge sürekli üçüncü dünya ülkeleri aleyhine gelişti. Dünya Bankasına göre üçüncü dünya ülkelerinde 1,3 milyar insan günlük bir dolardan daha az bir parayla yaşıyor, bu da mutlak yoksulluğun altında yer aldıklarını gösteriyor. Yoksulluk sınırını üçüncü dünya ülkeleri günlük bir dolar (Latin Amerika için 2 dolar) olarak keyfi belirleyen Dünya Bankasının (Touzzaint, 1999: 54) bu tespiti bile iyileştirilmiş bir tablo olarak değerlendirilmektedir. -hal böyle iken 1 doların altında bir kazançla geçimini sağlayan üçüncü dünya fertlerinin bu şartlar altında ellerindeki kültür varlıklarına sahip çıkma bilinçlerin oluşmasını beklemek herhalde gayri-gerçekçi bir tavır olacaktır- Gerçeklerin çok daha kötü durumda olduğu kabul edilmektedir. 1989 verilerine göre, Asya nüfusunun % 25'i, Kara Afrika nüfusunun % 62'si, Latin Amerika nüfusunun % 35'i, Kuzey Afrika ve Ortadoğu nüfusunun da % 28'i mutlak yoksulluk içinde yaşıyor ve bu oran yükselme eğilimindedir.

Sayıları 37000'e ulaşan çok uluslu şirketler, dünya üretici potansiyelinin üçte birini elinde tutuyor. Dışarıdaki yatırımları 2000 milyar doları aşıyor. Bu çok uluslu şirketlerin % 90'ının merkezi kuzeydedir. Bunun sonucunda da geri kalmış üçüncü dünya ülkeleri her yönüyle sanayileşmiş Batılı ülkelere bağımlı hale gelmiştir. Uzmanlar tarafından yapılan araştırmaya göre az gelişmiş ülkelerden her yıl zengin ülkelere milyarlarca dolar transfer ediliyor (borç ödemeleri, kâr transferleri). 1988-1992 aralığında üçüncü dünya ülkeleri sadece faiz olarak 771,3 milyar ödediler. Buna anapara geri ödemesini de eklediğimizde rakamlar 1662,2 milyar dolara yükseliyor (Başkaya, 2004: 164).

Sanayileşmiş ülkeler kendi kaynaklarını ulusal, üçüncü dünya kaynaklarını -kültür varlıkları için de aynı bakış açısına sahipler- uluslararası görüyorlar. Dolayısıyla üçüncü dünyadaki kültür varlıklarını ve kaynaklarını yağmalamada bir sakınca görmüyorlar. Bütün bunların sonucunda geri kalmış üçüncü dünya ülkeleri hukuki platformda ve uluslararası arena da, bu adil olmayan eser transferinin durdurulması ve götürülen eserlerin iade edilmesi için girişimlerde bulunmaktadır. Bütün bunların sonucunda bir nebze de olsa amaçlarına ulaşmışlardır. Birçok uluslararası anlaşmada fikirlerini kabul ettirmişlerdir.

Milliyetçi görüş, amacı kültür varlıklarının kanun dışı ticaretini engellemek olan 1970 UNESCO Konvansiyonunda kabul edilmiştir. Taraflar kültür varlıklarının kanunsuz ithal, ihraç ve mülkiyet transferlerinin, ülkelerin bu varlıklardan yoksullaşmalarının başlıca nedenlerden biri olduğunu ve uluslararası işbirliğinin, bu davranışlardan doğacak tehlikelere karşı korumanın en etkili yollardan biri olduğunu (m2), kaynak ülke kanunlarına aykırı olacak ihraç edilmiş kültür varlığı ticaretinin konusu olduğunu (m3) ve bu tür nesnelere ithalini engellemeyi ve kaynak ülkeye iadesini sağlamayı kabul ederler (m7a, 13) (Özel, 1998: 37). 1970 Konvansiyonu her devletin kendi kültür mirasını tanımlayacağını kabul etmiştir. Konvansiyonun aldığı kararla kanunsuz kültür varlığı ithali, ihracı ve mülkiyet transferi bir noktaya kadar kontrol altına alındı. Bunun sonucunda kültür varlığı yönünden zengin ülkelerin ihracat yasakları diğer devletler tarafından kabul görmüştür. Kültür varlıklarını kaybeden ülkeler yeniden kazanmak için önemli adımlar atmışlardır.

Ayrıca 1973 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kültür varlıklarının kaynak ülkeye iadesiyle ilgili bir dizi karar kabul etmiştir. 1978 yılında UNESCO kültür varlıklarının kaynak ülkeye gönderilmesi ya da kanunsuz alınması halinde iade edilmesini desteklemek için bir dizi karar almış ve bir komite teşkil etmiştir. 1983 yılında da Avrupa Konseyi Parlamentolar Kurulu sanat eserinin iadesiyle ilgili bir karar almıştır. 15 Mart 1993 tarihli bir üye devlet topraklarından kanunsuz olarak ihraç edilmiş kültür varlıklarının iadesi hakkındaki konsey yönergesinde milliyetçi görüşü benimseyerek Avrupa Topluluğu bünyesinde bile devletlerin kendi kültür miraslarının kendi ülkelerinde muhafaza etmelerine imkân tanımıştır. Çalınan ya da yasadışı olarak ihraç edilen kültür varlıklarının iadesiyle ilgili 1995 tarihli, UNITDROIT Konvansiyonu da belirli koşullarda yasadışı olarak ihraç edilen kültür varlıklarının iadesini kabul etmiştir.

Bir kültür varlığı bulunduğu yerde kaldıkça, onun hakkında bilgi sahibi olmak çok daha kolaydır. Aynı zamanda ait oldukları ortamdan uzaklaştırıldıklarında mekân-kültür-tarih bağlamında değer kaybetmektedirler. Modern arkeoloğlara göre bir arkeolojik objenin ait olduğu ortamdan uzaklaştırılması onun tahrip edilmesiyle eşdeğer (Özel, 1998: 40) olarak değerlendirilmiştir. Mısır Piramitlerinin yerinin Mısır coğrafyası olduğu, başka bir coğrafyada sergilenmesinin, o esere ait değerlerin hepsinin yok olmasıyla aynı olacağı belirtilmektedir.

Milliyetçi görüş ayrıca evrenselci görüşün kültür varlığının gelişmiş ülkelerde daha iyi korunacağı görüşünü de kabul etmemektedir. Dünyanın farklı yerlerinde özellikle sömürge dönemi ve daha sonrasında

yasadışı yollarla Avrupa'ya taşınan eşsiz eserler İkinci Dünya Savaşında yok olmuştur. Eğer ait olduğu ortamda kalmış olsaydı bugün varlıklarını sürdürebilirlerdi. Götürülen eserin gelişmiş ülkelerde daha iyi korunacağını hiç kimse garanti edemez. Nitekim dünyadaki en büyük iki savaş gelişmiş Batılı ülkelerde yaşanmıştır ve bunun sonucunda da birçok kültür varlığı yok edilmiştir.

Bir eserin gelişmiş ülkelerde daha çok kişi tarafından görüleceği tezi de milliyetçi görüş tarafından çok gerçekçi görülmemektedir. Çünkü özel mülkiyeti serbest bırakan kanunlardan dolayı -çoğu Batılı ülke özel mülkiyete izin vermektedir.- Kendi özel koleksiyonuna aldığı bir eseri, zengin eser sahibi, yıllarca kasasında tutmakta ve insanların onun görmelerini engellemektedir (New York Metropolitan Müzesi Türkiye'den kaçırılan Karun hazinesini 19 yıl deposunda gizli çelik kasasında sakladıktan sonra, 260 parça eserden ancak 55 tanesini "Doğu Yunan" eserleri başlığı altında sergilemiştir. Bu durumda bütün insanlık yıllarca bu muhteşem hazineyi görmekten mahrum kalmıştır. (Özel, 1998: 40). Aynı eser kaynak ülkede bir müzede olsaydı herkes onu görebilirdi.) Gelişmiş ülkelerde zenginlerin özel koleksiyonlarındaki eserleri sergileme zorunluluğu yoktur.

Ayrıca milliyetçi görüş görülebilirlik açısından gelişmiş ülkelerde gelir seviyeleri yüksek olduğu için, kişiler, başka ülkelerdeki eserleri gidip görebilecek güce sahip iken; gelir seviyesi düşük geri kalmış ülkelerdeki vatandaşların başka ülkelere gidip o kültür varlıklarını görme imkânına sahip olmayacaklarını belirtmektedir.

SONUÇ

İnsanlığın ortak mirası sayılan kültür varlıkları hem bizlere hem de gelecek kuşaklara dünyanın ortak geçmişi ve ortak kültürel zenginliği hakkında bilgi vermektedirler. Tabi ki bu kültürel zenginliğin çok sağlıklı bir şekilde korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması da büyük önem taşımaktadır. Her ne kadar gelişmiş zengin Batılı ülkeler bu eserlerin korunmasına, görülmesine ve üzerinde bilimsel çalışmalar yapılmasına daha fazla imkân sağlasalar da gelişmekte olan ülkelerin de onlara sahip olma isteği -görmeleri ve semerelerinden yararlanmaları- göz ardı edilmemelidir. Ayrıca mevcut eserin, mekân-kültür-tarih açısından önemi de dikkate alınmalıdır. Her ne kadar günümüzde bu eserler gelir getiren birer meta haline dönüşmüş olsa da -çoğu ülkelerde kültür varlıkları yatırım aracı olarak kullanılmakta olup, bu da eserin maddi değerinin manevi yapısının önüne geçmesine neden olmaktadır- eserlerin manevi yönünün önemi her zaman dikkate alınmalı ve bu bilinç her bireyde oluşturulmalıdır. Bu konuda da en büyük görev eğitim kurumlarına düşmektedir. Bireylere eğitimin her kademesinde kültür varlığı-kültür mirası bilinci aşılanmalıdır.

KAYNAKÇA

- BAŞKAYA, F. “Çığrından Çıkmiş Bir Dünya”, I. Baskı, Ankara: Maki Basın-Yayın, Nisan 2004.
- _____. “Kalkınma İktisadının Yükseliş ve Düşüşü”, 3. Basım, Ankara: İmge Kitabevi, 2000.
- HARRISON, P. “Üçüncü Dünyanın Batılaştırılması”, 2. Baskı, İstanbul: Pınar Yayıncılık, Yıldızlar Matbaacılık, 1991.
- <http://www.kultur.gov.tr>
- <http://www.turizm gazete>
- ÖZEL, S. “Uluslararası Alanda Kültür Varlıklarının Korunması”, İstanbul: Kurtiş Matbaacılık, 1998.
- TOUZZAINT, E. “Dünya Bankası ve IMF'nin Üçüncü Dünya Politikaları, Ya Paranı Ya Canını”, İstanbul: Yazın Yayıncılık, Baskı Kitap Matbaası, 1999.